

גדרי איסור תחומין

שיעור ראשון

תוקף איסור תחומין

מקורות

- א. משנה מסכת סוטה כז: "בו ביום דרש ר' עקיבא ומדותם.. שדות וכרמים"; [שם ל: "במאי.. דרבנן"]
- ב. גמרא לז: "אמר ליה רבא.. אין עירובו עירוב"; מו: "אמר ליה רבא... במקום רבים"
- ג. גמרא יז: "ומלערב... דבר תורה"
- ד. ירושלמי פ"ג ה"ד "א"ר יוסה... כמחנה ישראל"
- ה. ר"ף ה. "ומלערב... מותר לדברי הכל"
- ו. ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה שכא; רמב"ם שבת פכ"ז ה"א
- ז. רמב"ן יז: ד"ה אמרי "וגדולה שבראיות... ורעות רוח"

מסכת סוטה כז:

בו ביום דרש ר' עקיבא: 'ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה' וגו', ומקרא אחר אמר: 'מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב', אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה, הא כיצד? אלף אמה מגרש, ואלפים אמה תחום השבת. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: אלף אמה מגרש, ואלפים אמה שדות וכרמים.

ירושלמי פ"ג ה"ד

א"ר יוסה: קיימתיה כיי דמר ר' הושעיה, הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין מדבר תורה. רב מנא בעי: ניחא לאלפיים אמה אינו מחוור, ארבעת אלפיים אמה מחוור הוא. ר' שמעון בר כרסנא בשם ר' אחא: אין לך מחוור מכולם אלא תחום שנים עשר מיל כמחנה ישראל.

ר"ף ה.

ומלערב: אמרי דבי רבי ינאי לא שנו אלא עירובי חצרות אבל עירובי תחומין חייבין... וקשיא לן היכי אמרינן הכא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה ואנן קיימא לן דליתא לדרכי עקיבא דאמר תחומין מדאורייתא ואשכחינא בגמ' דבני מערבא דגרסינן הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין לך דבר תורה ר' מנא בעא ניחא אלפים אמה אינו מחוור ד' אלפים אמה מחוור הוא ר"ש בר ביסנא בשם רבי אחא אמר אין לך מחוור מכולם אלא תחום י"ב מיל כמחנה ישראל נמצאו עכשיו תחומי שבת מהן דרבנן ומהן דאורייתא מאלפים אמה ולמעלה עד י"ב מיל לוקה עליהן מדרבנן ולר"ע לוקה עליהן מדאורייתא דכתיב מקיר העיר וחוצה אלף אמה וגו' וכתוב ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים וגו' אי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה אלא אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת ורבנן סברי אלף אמה מגרש ואלפים אמה שדות וכרמים מ"ב מיל ולמעלה לוקה עליהם מדאורייתא לדברי הכל דכתיב אל יצא איש ממקומו והיינו י"ב מיל כנגד מחנה ישראל אבל מאלפים אמה ולמעלה מותר לדברי הכל.

ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה שכא

והמצוה השכ"א היא שהזהירנו שלא להלך חוץ לתחום המדינה בשבת והוא אמרו (בשלח יו) אל יצא איש ממקומו ביום השביעי. ובאה הקבלה שגבול ההליכה שהיא אסורה מה שנוסף על אלפיים אמה חוץ מן המדינה ואפילו אמה אחת. וללכת אלפיים אמה לכל צד מותר. ולשון מכילתא אל יצא איש ממקומו אלו אלפיים אמה. ובגמרא עירובין (יז ב הוב' סל"ט) אמרו לוקין על איסורי תחומין דבר תורה. ובמסכתא ההיא התבאר משפטי מצוה זו.

רמב"ם שבת פכ"ז ה"א

היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר + שמות ט"ז+ אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, מקום זה הוא תחום העיר, ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל א' כנגד מחנה ישראל, וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה, ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור, שאלפים אמה הוא מגרש העיר.

רמב"ן יז: ד"ה אמרי

וגדולה שבראיות כולן שלא הוזכרו בתלמודנו ג' פרסאות בשום מקום, וכיון שנשנה מחלוקת ר"ע ורבנן בתחומין, לר"ע תחומי אלפים אמה מן התורה ולדברי חכמים מדבריהם, וכל מקום שהוזכרו תחומים ומחלקותם בענין זה נאמרו, ולא הוזכרו שלש פרסאות מעולם בתלמוד, היאך בא ר' חייא ושנה סתם לוקין על ערובי תחומין מן התורה, והלא תחומין האמורים בכל מקום אלפים אמה הם, ולפרש המלכות הזה על השיעור המוזכר בירושלמי ואינו בגמ' כלל, הבל הוא ורעות רוח.

מלבד המלאכות האסורות בשבת, אסור לאדם לצאת מתחום שביתתו. איסור תחומין קובע כי אסורה יציאה במרחק אלפיים אמה ממקום שביתת האדם בערב שבת. במידה ואדם יצא מתחומו, אסור לו לצאת מד' אמותיו. בשורות הבאות נעסוק בשאלת תוקפו של דין איסור תחומין.

במשנה מובאת מחלוקת תנאים ביחס לתוקף איסור תחומין:

בו ביום דרש ר' עקיבא: 'ומדותם מחוץ לעיר את פאת קדמה אלפים באמה' וגו', ומקרא אחר אמר: 'מקיר העיר וחוצה אלף אמה סביב', אי אפשר לומר אלף אמה שכבר נאמר אלפים אמה, ואי אפשר לומר אלפים אמה שכבר נאמר אלף אמה, הא כיצד? אלף אמה מגרש, ואלפים אמה תחום השבת. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: אלף אמה מגרש, ואלפים אמה שדות וכרמים.

[משנה סוטה פ"ה מ"ג]

ר' עקיבא ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי נחלקו במשמעות שיעור "אלפיים אמה" המופיע בפסוק. לפי ר' עקיבא הביטוי אלפיים אמה נדרש להגדרת שיעור תחום שבת, ואילו לשיטת ר' אליעזר בנו של ריה"ג שיעור אלפיים אמה המוזכר בפסוק מתייחס לשטח שיש לתת ללויים. הגמרא מבארת שהתנאים נחלקו בתוקף איסור תחומין:

במאי קא מיפלגי? מר סבר: תחומין דאורייתא, ומר סבר: דרבנן.

[סוטה ל:]

ממספר סוגיות בגמרא נראה שההכרעה היא כר' אליעזר בנו של ריה"ג שאיסור תחומין מדרבנן. ראשית, כך עולה מהגמרא העוסקת בכלל לפיו הלכה כמקל בעירוב. מסגרת הסוגיה היא מחלוקת בין ר' יוחנן בן נורי לחכמים בנוגע לדין מדיני איסור תחומין. בגמרא שם מבואר שהייתה ה"א שהכלל "הלכה כמקל בעירוב" אינו אמור כאשר המחלוקת היא בין יחיד לרבים. על הצעה זו תהה רבא:

אמר ליה רבא לאביי: מכדי, עירובין דרבנן, מה לי יחיד במקום יחיד ומה לי יחיד במקום רבים?

[עירובין מו.].

דוגמה נוספת לכך ניתן למצוא בסוגיה העוסקת בדיני ברירה:

אמר ליה רבא לרב נחמן: מאן האי תנא דאפילו דרבנן לית ליה ברירה? דתניא, אמר לחמשה: הריני מערב על איזה מכם שארצה, רציתי - ילך, לא רציתי - לא ילך, רצה מבעוד יום - עירובו עירוב, משחשיכה - אין עירובו עירוב.

[עירובין לז:]

בסוגיה שם עוסק רבא בשאלה מיהו התנא שסובר שאפילו באיסורי דרבנן לא קיים מנגנון של ברירה, וכראיה לקיומו העקרוני של תנא כזה מציין רבא לברייתא העוסקת בדיני עירוב תחומין.

ברם, מסוגיה אחרת עולה שההנחה הפשוטה היא שתחומין דאורייתא. המשנה (יז). מלמדת שבמחנה פטורים מלערב. הגמרא מסייגת את דין המשנה:

ומלערב. אמרי דבי רבי ינאי: לא שנו אלא עירובי חצירות, אבל עירובי תחומין - חייבין. דתני רבי חייא: לוקין על עירובי תחומין דבר תורה.

[עירובין יז:]

הגמרא מסייגת את פטור עירוב במחנה לעירובי חצרות בלבד. בעירובי תחומין חייבים אף במחנה וזאת על פי דברי הגמרא מכיוון שתוקפו של דין תחומין הוא מדאורייתא¹.

לאור סתימת הסוגיות לעיל, התקשו הראשונים מה ראתה הגמרא להניח כאן כדבר פשוט שתחומין מדרבנן. כך כתב הר"ף:

וקשיא לן היכי אמרינן הכא לוקין על עירובי תחומין דבר תורה ואנן קיימא לן דליתא לדברי עקיבא דאמר תחומין מדאורייתא.

[ר"ף עירובין ה.]

את הפער בין הסוגיות הציע הר"ף ליישב על פי דברי הירושלמי, ממנו עולה שיטה שלישית בתוקף איסור תחומין. עד עתה ראינו שקיימות שתי שיטות בנוגע לתוקף דין תחומין: דאורייתא או דרבנן. בירושלמי עולה שיטה שלישית לפיה יש לפצל בין שיעורי התחומין:

א"ר יוסה: קיימתיה כיי דמר ר' הושעיה, הגיעוך סוף תחומי שבת שאינן מחוורין מדבר תורה. רב מנא בעי: ניחא לאלפיים אמה אינו מחוור, ארבעת אלפיים אמה מחוור הוא. ר' שמעון בר כרסנא בשם ר' אחא: אין לך מחוור מכולם אלא תחום שנים עשר מיל כמחנה ישראל.

[ירושלמי עירובין פ"ג ה"ד]

על פי רב מנא אף שתחום אלפיים אינו מדאורייתא, תוקפו של תחום ארבעת אלפים אמה הוא מדאורייתא. ר' שמעון בר כרסנא בשם ר' אחא חולק ומרחיב עוד יותר את השיעור המחויב מהתורה לשניים עשר מיל, כשיעור מחנה ישראל. אם מאמצים את דברי הירושלמי בשיטת חכמים, נמצא שאף שחכמים חולקים על ר' עקיבא בנוגע לתוקף איסור תחומין באלפיים אמה, הם מודים שאיסור היציאה מחוץ לתחום שניים עשר מיל הוא מדאורייתא.

הרמב"ן לא היה מוכן לקבל אפשרות זו כפרשנות בשיטת הבבלי. ראייתו המרכזית היא מכך שלא מצאנו באף לא אחת מהסוגיות שיעור שניים עשר פרסאות באיסור תחומין:

וגדולה שבראיות כולן שלא הוזכרו בתלמודנו ג' פרסאות בשום מקום, וכיון שנשנה מחלוקת ר"ע ורבנן בתחומין, לר"ע תחומי אלפים אמה מן התורה ולדברי חכמים מדבריהם, וכל מקום שהוזכרו תחומים ומחלקותם בענין זה נאמרו, ולא הוזכרו שלש פרסאות מעולם בתלמוד, היאך בא ר' חייא ושנה סתם לוקין על עירובי תחומין מן התורה, והלא תחומין האמורים בכל מקום אלפים אמה הם, ולפרש המלקות הזה על השיעור המוזכר בירושלמי ואינו בגמ' כלל, הבל הוא ורעות רוח.

[רמב"ן עירובין יז: ד"ה אמרי]

על פי דברי הרמב"ן, לאור העובדה שלא הוזכרו בתלמודנו ג' פרסאות בשום מקום, הקביעה שאיסור תחומין המופיע בסוגיה שתוקפו מדאורייתא הוא בשניים עשר מיל כפי שסבר לכאורה הר"ף², היא בגדר 'הבל ורעות רוח'.

¹ כך עולה גם מדברי הסוגיה בדף נא. הלומדת את שיעור אלפיים אמה בגזירה שווה.
² הרמב"ן עצמו סבר שהר"ף עצמו חזר בו מההצעה הנ"ל לאור קושיה פרשנית בסוגיה, עיי"ש.

הרמב"ם למד מדברי הסוגיה שאיסור תחומין מדאורייתא:

והמצוה השכ"א היא שהזהירנו שלא להלך חוץ לתחום המדינה בשבת והוא אמרו 'אל יצא איש ממקומו ביום השביעי'. ובאה הקבלה שגבול ההליכה שהיא אסורה מה שנוסף על אלפיים אמה חוץ מן המדינה ואפילו אמה אחת. וללכת אלפיים אמה לכל צד מותר. ולשון מכילתא אל יצא איש ממקומו אלו אלפיים אמה. ובגמר עירובין אמרו 'לוקין על איסורי תחומין דבר תורה'.

[ספר המצוות לרמב"ם לא תעשה שכא]

מדברי הרמב"ם בספר המצוות נראה שהוא פסק להלכה כעמדת ר' עקיבא, לפיה איסור תחומין מדאורייתא הוא באלפיים אמה. לעומת זאת, מדבריו במשנה תורה נראה אחרת:

היוצא חוץ לתחום המדינה בשבת לוקה שנאמר + שמות ט"ז + אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, מקום זה הוא תחום העיר, ולא נתנה תורה שיעור לתחום זה אבל חכמים העתיקו שתחום זה הוא חוץ לשנים עשר מיל כנגד מחנה ישראל, וכך אמר להם משה רבינו לא תצאו חוץ למחנה, ומדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה אבל חוץ לאלפים אמה אסור, שאלפים אמה הוא מגרש העיר.

[רמב"ם שבת פכ"ז ה"א]

הסתירה הזו בדברי הרמב"ם הטרידה רבים ממפרשי הרמב"ם, אך לאור מקורות נוספים נראה שההכרעה המעשית היא כפי עמדתו בהלכות, וכשיטת הר"ף על פי דברי ר' אחא בירושלמי.³

בשו"ע לא קיימת התייחסות מפורשת בנוגע לשאלה הזו. בסימן תד עוסק המחבר בדין "תחומין למעלה מעשרה", ושם פוסק:

המהלך חוץ לתחום למעלה מעשרה טפחים, כגון שקפץ על גבי עמודים שגבוהים עשרה ואין בכל אחד מהם ארבעה טפחים על ד' טפחים, הרי זה ספק אם יש תחומין למעלה מעשרה או לאו; ומה שיהיה בדרבנן, יהיה ספיקו להקל.

[שו"ע או"ח סימן תד סעיף א]

המשנה ברורה [שם ז] דייק בלשון המחבר ולמד שמכך שכתב המחבר בסתמא "ומה שיהיה בדרבנן", משמע שיש מצבים בהם תחומין הוא דאורייתא, והיינו בשיעור שניים עשר מיל. המשנ"ב מציין שם לדברי הגר"א [שם] המכריע שתחומין דרבנן בכל עניין.

לסיום, נציין שתי השלכות מעשיות לשאלה האם איסור תחומין מדאורייתא או מדרבנן. הנקודה הראשונה קשורה בדין 'הקל הקל תחילה'. להלכה אף שפיקוח נפש דוחה רוב עבירות שבתורה, כאשר קיימות שתי אפשרויות, יש לבחור באפשרות הכרוכה באיסור קל יותר:

מי שאחזו בולמוס, והוא חולי שבא מחמת רעבון וסימנו שעיניו כהות ואינו יכול לראות, מאכילין אותו עד שיאורו עיניו; ואם אין שם מאכל של היתר, מאכילין אותו מאכל איסור; ואם יש כאן שני מיני איסורים, אחד חמור מחבירו, מאכילין אותו הקל תחלה.

[שו"ע או"ח תרי"ח ס"ט]

הרב יצחק זילברשטיין בספרו 'תורת היולדת', דן באפשרות שכהן ילווה את אשתו היולדת לבית החולים בשבת. השאלה היא מה קורה במקרה בו בית החולים שאין בו טומאה מרוחק יותר מבית החולים שיש בו טומאה? הרב זילברשטיין דן שם בהרחבה בפרטי השאלה, ובעניין יציאה מחוץ ל"ב מיל כתב כך:

³ לסקירה מקיפה בנוגע לעמדת הרמב"ם ביחס לתוקף איסור תחומין מומלץ לעיין במאמרו של הרב פרופסור דרור פיקסלר, 'איסור תחומין ברמב"ם' [סיני קלח מג-נח]. המחבר שם מציין לתשובת הרמב"ם [סימן שין] ממנה עולה בצורה ברורה שעמדת הרמב"ם למעשה היא העמדה המופיעה בהלכות. לדבריו, "ספר המצוות מטרותו למנות ולהגדיר את מצוות התורה, אך דברים שאינם כלולים במצוות התורה כדוגמת האיסור שנקבע על ידי חכמים, אין מקומו בחיבור זה".

אם בית החולים שאין בו טומאת מת רחוק יותר מ"ב מילין ובקרוב יש רק טומאה מדרבנן יש צד להעדיף את הקרוב, משום שיציאה חוץ ל"ב מיל יש אומרים שאיסורו מן התורה, וטומאת מת דרבנן קל יותר.

[תורת היולדת פרק ז]

נמצא שלאור דין 'הקל הקל תחילה', יש להעדיף את בית החולים הקרוב הכרוך באיסור טומאה מדרבנן על פני נסיעה לבית החולים הרחוק אשר ייתכן וכרוכה באיסור תחומין מדאורייתא⁴.

דיון מעשי נוסף הנוגע לתוקף איסור תחומין, הוא דין תחומין במחנה. כפי שראינו בסוגיה לעיל, הגמרא תולה את חיוב עירוב תחומין במחנה בכך שתוקף איסור תחומין מדאורייתא. נמצא, שבמידה ופוסקים שתחומין דרבנן, במחנה ניתן לצאת מחוץ לתחום. כך כתב הרשב"א בפירושו:

ואנן קיימא לן כרבנן דתחומין דרבנן והלכך מחנה פטורין אפילו מלערב עירובי תחומין.

[רשב"א עירובין יז: ד"ה אמר]

ברם, מפירוש רבנו יהונתן נראה שגם אם איסור תחומין מדרבנן, קיים חיוב עירוב תחומין במחנה:

אבל בעירובי תחומין הצריכום חכמים שאסור להם לצאת חוץ מאלפים אמה ממקום ששבתו בו בשבת אא"כ הניחו עירובי תחומין כדין כל יחיד העומד ביישוב דמה צריך להם להתיר לצאת [חוץ לתחום] בעוד שאין נלחמים ואין האויבים יוצאין לנגדן.

[רבנו יהונתן עירובין ד: ד"ה ומלערב]

בניגוד לפשט דברי הגמרא, רבנו יהונתן מבין שהחומרה בעירוב תחומין במחנה נובעת מכך שאין צורך משמעותי ביציאה סתמית מחוץ למחנה, ולא מכך שתוקפו מדאורייתא.

סיבה נוספת להחמיר באופן חלקי באיסור תחומין במחנה ניתן למצוא בתשובת הרב הרצוג בעניין:

ואולם כאן יש חישוב אחר והוא, שלדעת האומר שהיינו ע"ח והיינו ע"ת, משניהם פטור במחנה, הרי הפירוש של פטור מלערב (במשנה), הוא כאילו היה כתבו פטור מלערב ע"ח וע"ת ואין זאת אומרת שבטל דין התחומין, אלא שפטור מלערב במקום שחייבו אחרים, ולא משמע אלא ד' אלפים, שלאחרים לא הותר אלא ע"י עירוב, ולאנשי המחנה הותר שלא בעירוב, אבל יותר מזה, כלומר יותר ממה שאחרים מותרים ע"י עירוב אינו במשמע שהותר.

[שר"ת היכל יצחק אר"ח סימן מח]

הרב הרצוג מדקדק בדברי המשנה ומחדש שהפטור במחנה הוא מלערב, ואין כאן היתר גורף לאיסור תחומין בכלל. לפי זה, במחנה קיים היתר זהה למה שמותר למי שעירב בפועל. חידוש המשנה הוא שהשהים במחנה נחשבים כאילו ערבו תחומין אף שלא עשו זאת בפועל.

הרב גורן לא מוכן היה לקבל את הפרשנות הזו בדברי המשנה, כיוון שלדעתו זו פרשנות שאינה מתקבלת על הדעת מבחינה מעשית, ובאופן כללי היא לא מסתברת כפירוש לדברי המשנה, כלשונו:

ולא משמע כלל מהסוגיא ומהראשונים שהוא מפסיד את הצד השני בהליכתו לצד אחד כמו ע"י הנחת עירוב שא"כ אין זו קולא כל כך לאנשי המחנה ואם נאמר שבמחנה לא הפסיד את הרוח שכנגדה כלל אלא שבכל צד יוכל ללכת ללא עירוב ד' אלפים אמה אין זו אלא דברי נביאות שבאיזה נימוק נוכל להצדיק את זה לפי שיטה זו אם דינו של מחנה בלא עירוב כאחרים ע"י עירוב.

[משיב מלחמה חלק א סימן ד]

לאחר מכן ביסס הרב גורן את עמדתו בדברים מפורשים שכתב הרשב"א:

ויש מי שהורה שכל התחומין אינן תורה אלא מדברי סופרים, ולפיכך מחנה פטורין אפילו מלערב עירובי תחומין ואפילו של שלוש פרסאות, ולזה דעתי נוטה.

⁴ בספרו 'מלכים אמניך' [פרק ה' סעיף ט' הערה יז] מעלה הרב זילברשטיין אפשרות לפיה יציאה מחוץ לתחום אלפיים עבור חולה שאין בו סכנה תהיה מותרת, על פי פסיקת הרמ"א [אר"ח ת"ד ס"א] המתיר לאדם שסובל מצינה לצאת מחוץ לתחום אלפיים. אך מחוץ לתחום י"ב מיל וודאי אסור כיוון שיתכן שזה כרוך באיסור תורה.

[עבודת הקודש בית נתיבות שער ה סימן א]

מבואר מדברי הרשב"א שאפילו מרחק ג' פרסאות ניתן ללכת בלא עירוב, במידה ופוסקים שאיסור תחומין הוא מדרבנן.

לסיכום: את השיעור פתחנו בשאלה האם תוקף איסור תחומין הוא מדאורייתא או מדרבנן. ראינו שתוקף דין תחומין שנוי במחלוקת תנאים, ושמפשוט דברי הבבלי במספר סוגיות נראה שלהלכה איסור תחומין מדרבנן. מדברי הירושלמי עלתה אפשרות לפיה עד שניים עשר מיל איסור תחומין דרבנן, ומשניים עשר מיל ומעלה איסור תחומין מדאורייתא. היו ראשונים שאימצו את דברי הירושלמי ובאמצעותו ביארו את הסוגיה בדף יז: אשר ממנה נראה בפשוט שאיסור תחומין מדאורייתא.

להלכה נראה שיש לחשוש לעמדה שסוברת שתחום שניים עשר מיל אסור מדאורייתא. ציינו שתי נפקא מינות לשאלת תוקף דין תחומין. נפקא מינה אחת היא בעניין דין 'הקל הקל תחילה' – במידה ונסיעה קרובה יותר כרוכה באיסור נוסף מדאורייתא, יש להעדיף את הנסיעה הרחוקה כל עוד היא אינה עולה על מרחק של שניים עשר מיל. נפקא מינה נוספת הייתה בעניין איסור תחומין במחנה. מפשט דברי הסוגיה בדף יז: נראה שבמידה ואיסור תחומין מדרבנן הקלו במחנה ופטרו מעירוב תחומין. אמנם, ראינו שפוסקי זמננו נחלקו ביישום המעשי של ההיתר הזה. האם ניתן פטור גורף מאיסור תחומין, או שמא מדובר בהיתר מקומי המאפשר להתייחס לאנשי המחנה כאילו עירבו בפועל.

בעזרת ה' בשיעור הבא נעסוק בגדרי איסור תחומין, ובשאלה האם איסור תחומין מוגדר כמלאכה.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com